

ปฐมสมโพธิเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติของชาวไทย เดิมแพร่หลายในหมู่ชาวไทยยวน ไทยอีสาน ลาว ไทลื้อ และไทเขิน ซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกัน ภายหลังปฐมสมโพธิได้รับความนิยมในหมู่ชาวไทยภาคกลาง และชนชาติเพื่อนบ้านของไทยบางชาติ ได้แก่ ชาวมอญและชาวเขมรด้วย ปฐมสมโพธิเป็นวรรณกรรมพุทธประวัติที่บันทึกเป็นลายลักษณ์ไว้ด้วยภาษาต่างๆ มากถึง ๙ ภาษา ทั้งภาษาบาลี ภาษามอญ ภาษาเขมร และภาษาตระกูลไทอีก ๖ ภาษา บันทึกไว้ด้วยตัวอักษรที่แตกต่างกัน ๓ กลุ่ม ปฐมสมโพธิฉบับที่เก่าแก่ที่สุดคือปฐมสมโพธิภาษาบาลี อักษรธรรมล้านนา แต่ขึ้นที่เมืองท่าส้อยแห่งอาณาจักรล้านนา ปฐมสมโพธิสำนวนนั้นนอกจากเป็นที่มาของปฐมสมโพธิภาษาไทยหลายภาษาแล้ว ยังวิวัฒนาการเรื่อยมาจนเป็นปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

เนื้อเรื่องดั้งเดิมของปฐมสมโพธิเป็นประวัติของพระสิทธัตถโพธิสัตว์ เนื้อเรื่องเดิมมีทั้งที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่องในวรรณกรรมพุทธประวัติสายบาลีและนอกสายบาลี ภายหลังเนื้อเรื่องของปฐมสมโพธิได้วิวัฒนาการจนกลายมาเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวพันพุทธชีวประวัติและพุทธศาสนประวัติ แม้ว่าเนื้อเรื่องของปฐมสมโพธิจะวิวัฒนาการไปจนยาวกว่าเดิมถึง ๑ เท่า แต่เนื้อเรื่องของปฐมสมโพธิภาษาบาลี สำนวนล้านนาซึ่งเป็นฉบับที่เก่าที่สุดยังคงเป็นแกนของปฐมสมโพธิทุกฉบับ และชื่อเรื่องเดิมยังคงใช้ต่อกันเรื่อยมา

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ของปฐมสมโพธิภาษาบาลีและปฐมสมโพธิกถาภาษาไทยพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สอดคล้องกับปฐมสมโพธิฉบับอื่นๆ เฉพาะรายละเอียดของเรื่องและลำดับเรื่องในตอนพระพุทธเจ้าผจญธิดาพญามารในปัจเจกมารวิชัยเท่านั้นที่แตกต่างกับปฐมสมโพธิฉบับอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด เพราะทรงชำระให้ต้องตามเนื้อเรื่องที่มีมาในพระบาลีและอรรถกถาภาษาบาลี ลำดับเรื่องตอนพระพุทธเจ้าผจญธิดาพญามารที่ทรงแก้ไขแล้วนี้ ไม่ปรากฏในปฐมสมโพธิสำนวนอื่นๆ ทั้งหมด ยกเว้นปฐมสมโพธิกถาภาษาเขมรซึ่งแปลไปจากปฐมสมโพธิกถาภาษาไทย ปฐมสมโพธิภาษาบาลีและปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ในสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสมีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับวรรณกรรมพุทธประวัติสายบาลีที่มีอยู่ก่อนหน้า เป็นปฐมสมโพธิที่มีเนื้อเรื่องละเอียดสมบูรณ์ที่สุดในบรรดาคัมภีร์ชื่อปฐมสมโพธิทั้งหมดที่พบ

Paṭṭhamasambodhis are the biography of the Buddha which apparently belong to Tai people. They are popular among the Thai Yuan, Thai Isari, Lao, Tai Khoeun and Tai Lue before spreading among the Thai people who live in the central part of Thailand as well as to the Mons and the Cambodians. They were written in nine languages: Pāli, Mon, Cambodian, and six different Tai dialects; in three scripts: Khom, Mon, and Dhamma scripts. The Pāli version of Paṭṭhamasambodhi, written in Dhamma script, which is, as evidence indicates, composed in Thā Soī of the Lanna Kingdom, is the original version. It is the source of many versions of Paṭṭhamasambodhis in Tai dialects, which was to be finalized in the version of Prince Paramānujītajinorasa.

The content of the original version of Paṭṭhamasambodhi is the biography of Siddhattha Bodhisatta. It contains episodes of the Bodhisatta's life existing in Theravāda and other sects of Buddhism. Later it became a full biography of the Buddha and a history of Buddhism. This later development results in the extended version, double in size, but preserves all the episodes and title of the original.

Almost every episodes of the Paṭṭhamasambodhi and the Paṭṭhomsombodhikathā of Prince Paramānujītajinorasa, both Pāli and Thai, is in agreement, except for some minor details and the place of Mārādhītas' episode, which Prince Paramānujītajinorasa corrected according to the Pāli Canon and the Commentaries. This makes it differ from other versions except the Cambodian. The content of his Paṭṭhamasambodhi, Pāli and Thai, follow the Pāli Canon and the Commentaries and some Pāli biographical texts faithfully. They are more complete than any other Paṭṭhamasambodhis.